

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 37.015.311:[17.022.1+130.123]
DOI: 10.37026/2520-6427-2024-117-1-51-55

Оксана АНТОНЮК,
вихователь-методист
Обласного наукового ліцею в м. Рівне
Рівненської обласної ради,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0000-5589-8100
e-mail: ksenia.gob@gmail.com

Наталія ВАСЬКІНА,
вихователь
Обласного наукового ліцею в м. Рівне
Рівненської обласної ради,
м. Рівне, Україна
ORCID:0009-0005-1628-6140
e-mail: Nataliyaklym73@gmail.com

Галина ОСТАПЮК,
вихователь
Обласного наукового ліцею в м. Рівне
Рівненської обласної ради,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0004-3887-2987
e-mail: galinaostapuk5@gmail.com

Ірина ЮРА,
вихователь
Обласного наукового ліцею в м. Рівне
Рівненської обласної ради,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0002-9691-2815
e-mail: Jurairyna1@gmail.com

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розглядаються особливості духовно-морального виховання учнівської молоді як умова сталого розвитку особистості. Обґрунтовано потребу духовно-морального виховання здобувачів освіти в сучасних умовах, зроблено акцент на розвитку ціннісних орієнтацій підростаючого покоління, висвітлено можливість формування в них духовно-моральної вихованості завдяки активним та інтерактивним методам та формам навчання та в процесі позакласної роботи (пізнавальні ігри, літературні та художні конкурси, конкурси, спортивно-оздоровчі свята тощо). Розглянуто концептуальні засади організації духовно-морального виховання учнів. Особлива увага зосереджена на важливості сім'ї та школи, завдяки

яким закладаються основи зростаючої особистості. Доведено, що ключовою особистістю в духовно-моральному вихованні учнівської молоді є вчитель, для якого притаманні високі морально-етичні цінності. Наголошено, що духовно-моральне виховання учнівської молоді в закладі освіти має здійснюватися безперервно впродовж усього періоду навчання, а кожен урок – ґрунтуватися на духовно-моральних принципах і нормах українського суспільства.

Ключові слова: мораль, виховання, духовно-моральне виховання, ціннісні орієнтації, сімейне морально-духовне виховання, освітній процес, позакласна робота, особистість.

Oksana ANTONIUK,
educator-methodologist
of the Regional Scientific Lyceum in Rivne
Rivne Regional Council,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0000-5589-8100
e-mail: ksenia.gob@gmail.com

Nataliia VASKINA,
educator
of the Regional Scientific Lyceum in Rivne
Rivne Regional Council,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0000-5589-8100
e-mail: Nataliyaklym73@gmail.com

Halyna OSTAPYUK,
educator
of the Regional Scientific Lyceum in Rivne
Rivne Regional Council,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0000-5589-8100
e-mail: galinaostapuk5@gmail.com

Iryna YURA,
educator
of the Regional Scientific Lyceum in Rivne
Rivne Regional Council,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0000-5589-8100
e-mail: Jurairyna1@gmail.com

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENT YOUTH AS A CONDITION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE INDIVIDUAL

Abstract. *The article deals with the peculiarities of spiritual and moral education of student youth as a condition for sustainable personal development. The necessity of spiritual and moral education of student youth in modern conditions is substantiated, emphasis is placed on the development of value orientations of the younger generation, the development of which will contribute to the personal development of each student and his or her self-realization in this life. The possibility of forming the spiritual and moral education of students through active and interactive methods and forms of teaching and during extracurricular activities (cognitive games, literary and artistic competitions, contests, sports and recreational holidays, etc.) The conceptual foundations of the organization of spiritual and moral education of students, which contribute to the moral and spiritual growth of the younger generation, are considered. Particular attention is drawn to the importance of two institutions that complementarily influence the development of spiritual and moral education of students, namely the family, which lays the foundations of the character of a person's personality, and the school. It is emphasized that the central personality in the spiritual and moral education of students at school is*

the teacher, who should be a standard of moral relations with high moral and ethical values. It is noted that the spiritual and moral education of students at school should be carried out continuously throughout the entire period of study in general secondary schools, and each lesson should be based on the spiritual and moral principles and norms of Ukrainian society.

Key words: *morality, education, spiritual and moral education, value orientations, family moral and spiritual education, educational process, extracurricular activities, personality.*

Постановка проблеми. Сьогодні внаслідок активної інтеграції українського суспільства у західно-європейський соціум неабияк актуалізується проблема духовно-морального виховання учнівської молоді. Перед педагогічним колективом сучасного закладу освіти постає складне завдання щодо формування в учнів духовно-моральних цінностей у процесі становлення їх як особистостей. Така модель освітньої траєкторії повинна ґрунтуватися на гуманістичних та демократичних засадах, а також сприяти особистісному розвитку здобувачів освіти, на яких нині досить активно

впливає молодіжна субкультура, що, на жаль, відірвана від загальнолюдських орієнтирів. У зв'язку з цим виникає необхідність у пошуку нових шляхів та підходів до формування морально-духовної особистості здобувача освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання щодо сучасного стану і перспектив розвитку проблеми духовно-морального виховання учнівської молоді є досить актуальним у працях українських дослідників. Так, розвиток духовно-моральної вихованості підростаючого покоління розглядають у своїх напрацюваннях К. Плівачук, М. Хоменко, Н. Бірук, Г. Товканець, В. Фазан, Г. Вишневецька, С. Борхович та ін. Проблемаам духовно-морального виховання учнівської молоді присвячені дослідження таких учених, як В. Ворожбіт, І. Сіданіч, О. Канарова, Н. Котелянець, Н. Савченко. Крім того, науковцями досліджувалися й інші проблеми духовно-морального виховання учнівської молоді, зокрема в контексті християнських цінностей (Г. Товканець, Н. Тарапака, Н. Химич, Н. Лахман, І. Сіданіч, А. Богущ, В. Сучок), родинної педагогіки (Н. Манжелій, Т. Фазан, З. Нижникевич, І. Гриник), загальнолюдських цінностей та традицій українського народу (І. Жалдун, О. Корж).

Мета статті – обґрунтувати особливості духовно-морального виховання учнів на прикладі Обласного наукового ліцею в м. Рівне.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема духовно-морального виховання є однією з ключових у педагогічній науці. Свідченням цього є низка як наукових досліджень, так і теоретичних та практичних розробок з проблем духовності, моралі, морально-го виховання тощо.

У наукових працях педагогів, філософів, психологів запропоновано чимало трактувань понять «духовність» і «мораль». Так, В. Фазан розглядає духовність як певний стан людини і суспільства, що формується завдяки особливим зусиллям людини і суспільства загалом (Фазан, 2022, с. 15). А. Сердюк визначає мораль як норми, принципи, правила поведінки людей, почуття, судження, в яких виражається нормативна регуляція відносин людей один з одним і суспільним цілим (колективом, класом, народом, суспільством) (Сердюк, Семич, 2018, с. 72). М. Огурцова характеризує моральне виховання як багатогранний, цілісний системний процес, що забезпечує формування моральної свідомості особистості, її чуттєво-емоційної сфери, гуманного ставлення до навколишньої дійсності, здатностей вибудовувати гуманні взаємини з людьми, розуміти та творити добро і красу в житті (Огурцов, 2019, с. 286).

Зважаючи на викладене вище, зазначимо, що духовність є моральною культурою людства, яка ґрунтується на духовних цінностях свого народу. Поняття «мораль» вітчизняна педагогіка розглядає як систему цінностей, принципів, норм та правил поведінки і діяльності людей, відносини між якими регулюються на гуманній основі. Норми моральної поведінки створювалися в вдосконалювалися кожним народом впродовж століть на основі практики поведінки та взаємин між людьми.

Поняття «виховання» педагогічна література розглядає в широкому та вузькому значенні. Зокрема,

у широкому розумінні «виховання» трактується як процес освіти, навчання, підготовки особистості до майбутнього життя та її участі в житті суспільства на різних етапах (виробничий, суспільний, культурний рівні), а у вузькому – як розвиток смаку, фізичного розвитку, формування світогляду тощо. Відповідно «моральне виховання» слід трактувати як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, поведінку учнів із метою розвитку їхніх духовно-моральних якостей, що гармонують із вимогами моралі суспільства. У зв'язку з цим «моральне виховання особистості» слід розуміти як процес засвоєння моральних цінностей та якостей, моральної культури, розвитку морального почуття та навичок моральної поведінки.

Варто зазначити, що громадянське суспільство вимагає виховання духовно зрілих особистостей, у свідомості яких були б укорінені основні моральні норми поведінки, загальнолюдські цінності, відданість і любов до Батьківщини, свого народу та своєї історії, культури і мистецтва. У зв'язку з цим важливою умовою формування духовно-моральної вихованості учнівської молоді є розвиток її духовних цінностей, почуттів, принципів, переконань тощо, що формують здатність орієнтуватися у духовно-моральному вимірі соціуму. Саме ціннісні орієнтації особистості покладено в основу своєрідної осі свідомості, завдяки якій забезпечується стійкість особистості, наступність у типах поведінки та діяльності. Отож завдяки стійкій системі ціннісних орієнтацій людина здатна до продуктивного та зосередженого життя, а сформовані цінності та норми поведінки сприяють розвитку критичного мислення, ідентичності й патріотичності.

Духовно-моральне виховання особистості формується, починаючи з дошкільного віку. Більш свідомо сприймати процеси навчання та виховання, значення соціуму та перспективи свого місця в ньому дитина починає зі шкільного віку (Вишневецька, 2023, с. 770). Однак найкраще розвитку ціннісних орієнтацій піддається саме підлітковий вік, коли особистість набуває нової соціальної позиції, починає співвідносити себе членом соціуму.

Основи характеру зростаючої особистості закладаються безпосередньо в сім'ї, адже в процесі сімейного виховання формується підґрунтя моральних орієнтирів, ставлення до праці та оточення. Засвоєння сімейної та народної моралі є найефективнішим у процесі трудової діяльності, дотримання традицій та звичаїв українського народу. Досягнення цієї мети можливе завдяки родинним святкуванням, адже саме в народному календарі відображається багаторічна історія України, наші традиції та ментальність, спільному відвідуванню музеїв, які активно транслиують історію України, її культуру та національну спадщину.

Загалом морально-духовне виховання в родині повинно розпочинатися з рідної мови, що є не лише інструментом для спілкування, а й способом мислення. Зважаючи на те, що мова увібрала в себе свідомість народу та його ментальність, народну мудрість та давні знання, батьки разом із дітьми повинні переглядати українські фільми, читати твори українських письменників та обговорювати їх разом із дітьми. У сімейній

бібліотеці та фільмотеці обов'язково мають бути фільми та книги, що відображають мудрість українського народу, його історію.

Ще одним інститутом, що відіграє важливу роль у формуванні духовно-моральної вихованості учнівської молоді, є заклад освіти – осередок, який формує людину як особистість та сприяє її духовно-моральному вихованню. Пріоритетним завданням сучасного педагогічного колективу є розвиток гармонійної особистості учня. Важливу роль у духовно-моральному вихованні учнівської молоді в закладі освіти відіграє безпосередньо вчитель – наставник та взірць моральної поведінки, честі та гідності. Саме він є відповідальним за формування ціннісних орієнтирів своїх вихованців. Взаємодія вчителя та учнів в закладі освіти повинна вибудовуватися на взаєморозумінні та взаємоповазі (Борхович, 2016, с. 62–68).

Із-поміж концептуальних засад організації духовно-морального виховання учнів варто виокремити:

- розвиток освітнього процесу на принципах любові та поваги до загальнолюдських цінностей;
- реалізація духовно-морального виховання учнівської молоді, що здійснюється з урахуванням вікових психологічних особливостей учнів, психологічних засад їхньої поведінки та розумової діяльності;
- збагачення зростаючої особистості морально-етичними переконаннями, світоглядними позиціями, ерудованістю тощо;
- готовність здобувачів освіти до духовного розвитку та морального самовдосконалення, реалізація їхнього духовного та творчого потенціалу.

Зважаючи на представлене вище, складниками духовно-морального виховання є: розвиток моральних почуттів та волі, спонування до моральної поведінки (Груць, 2023, с. 107). Таке виховання в умовах освітнього закладу повинне здійснюватися безперервно та систематично, з використанням різноманітних засобів, форм та методів (евристичний, діалогічний, дослідницько-пошуковий, метод занурення тощо). Їхнє застосування сприятиме розвитку критичного мислення учнів та вмінню давати оцінку різноманітним суспільним процесам та приймати раціонально виважені рішення. Означені форми та методи у ході освітнього процесу дозволяють педагогові реалізовувати не лише освітню, але й виховну мету навчання (Фазан, 2020, с. 133–137), а також сприяють відтворенню національних традицій; профілактиці девіантної поведінки; протидії негативним соціальним явищам тощо.

Важливе значення у процесі духовно-морального виховання відіграє також і позакласна робота. Її реалізація здійснюється завдяки залученню здобувачів освіти до пізнавальних ігор (туристичних, пошукових ігор на місцевості, вікторин), літературних та художніх конкурсів, вечорів портретів із письменниками, літературно-музичних вечорів, конкурсів інсценізації пісень, спортивно-оздоровчих та інших заходів. Завдяки цьому формується ціннісне ставлення до себе, свого оточення, до праці, історії, мистецтва та соціуму загалом.

Отож духовно-моральне виховання є органічним складником освітнього процесу, адже передбачає формування духовно-моральних принципів і норм українського суспільства, створення духовно-моральної

атмосфери у закладі освіти, що сприятиме розвитку та становленню духовно-моральних цінностей здобувачів освіти та їхньої моральної поведінки.

Висновки. Зважаючи на зазначене вище, варто підкреслити, що формування духовно-моральної вихованості учнів можливе лише за умови системного підходу, безперервного впливу та врахування вікових психологічних особливостей здобувачів освіти, духовно-моральної атмосфери як у закладі освіти, так і в родині. Сучасний розвиток суспільства диктує нові вимоги до зростаючої особистості як члена громадянського суспільства. Відповідно завданням нинішнього покоління є відображення моральних цінностей і норм, духовне зростання та усвідомлення їхньої значущості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні й експериментальній перевірці ефективності технологій розвитку духовно-моральної вихованості підростаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Фазан, В. В. (2022). Духовно-моральне виховання молоді як умова ціннісного становлення особистості. *Реформування вищої освіти в контексті забезпечення сталого розвитку суспільства*: збірник матер. міжн. наук.-практ. конф. Полтава. № 23. С. 15–17.
- Сердюк, А. М., Семіч, М. С. (2018). Духовно-моральне виховання молодших школярів – один з головних критеріїв навчання. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. № 2. С. 72.
- Огурцова, М. В. (2019). Духовно-моральне виховання молоді як пріоритетне завдання української освіти. *Духовність як складова Української державності*: збірник матер. міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУБА. С. 286–287.
- Вишневська, Г. П. (2023). Духовно-моральне виховання як чинник формування життєвих компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти. *Актуальні питання у сучасній науці*. Київ. Вип. 8 (14). С. 765–776.
- Борхович, С. М. (2016). Поняття духовно-морального виховання в сучасному педагогічному просторі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. № 1. С. 62–68.
- Груць, Г. М. (2023). Духовно-моральне виховання студентів педагогічних спеціальностей. *Ціннісні орієнтири сучасної освіти в умовах сьогодення крізь призму Української Хартії вільної людини*: збірник Тернопільського ОКІППО. Тернопіль. С. 105–110.
- Фазан, В. В. (2020). Духовно-моральне виховання сучасного учня. *Дидактика*. № 20. С. 133–137.

REFERENCES

- Fazan, V. V. (2022). Dukhovno-moralne vykhovannia molodi yak umova tsinnisnoho stanovlennia osobystosti [Spiritual and moral education of youth as a condition for the value formation of the individual]. *Reformuvannia vyshchoi osvity v konteksti zabezpechennia staloho rozvytku suspilstva*: zbirnyk mater. mizhn. nauk.-prakt. konf. Poltava. № 23. S. 15–17. [in Ukrainian].
- Serdiuk, A. M., Semich, M. S. (2018). Dukhovno-moralne vykhovannia molodshykh shkolariv – ody z

holovnykh kryteriiv navchannia [Spiritual and moral education of primary schoolchildren is one of the main criteria for learning]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. № 2. S. 72. [in Ukrainian].

Ohurtsova, M. V. (2019). Dukhovno-moralne vykhovannia molodi yak priorytetne zavdannia ukrainskoi osvity [Spiritual and moral education as a factor in the formation of life competencies of students]. *Dukhovnist yak skladova Ukrainiskoi derzhavnosti: zbirnyk mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Kharkiv: KhNUBA. S. 286–287. [in Ukrainian].

Vyshnevskaya, H. P. (2023) Dukhovno-moralne vykhovannia yak chynnyk formuvannia zhyttievnykh kompetentnostei uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Spiritual and moral education as a factor in the formation of life competencies of students of general secondary education institutions]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki*. Kyiv. Vyp. 8 (14). S. 765–776. [in Ukrainian].

Borkhovych, S. M. (2016). Poniattia dukhovno-moralne vykhovannia v suchasnomu pedahohichnomu prostori [The concept of spiritual and moral education in the modern pedagogical space. Bulletin of Alfred Nobel University of Dnipro]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia*. № 1. S. 62–68. [in Ukrainian].

Hruts, H. M. (2023). Dukhovno-moralne vykhovannia studentiv pedahohichnykh spetsialnostei [Spiritual and moral education of students of pedagogical specialties]. *Tsinnisni oriientyry suchasnoi osvity v umovakh sohoden- nia kriz pryzmu Ukrainiskoi Khartii vilnoi liudyny: zbirnyk Ternopilskoho OKIPPO*. Ternopil. S. 105–110. [in Ukrainian].

Fazan, V. V. (2020). Dukhovno-moralne vykhovannia suchasnoho uchnia [Spiritual and moral education of the modern student]. *Dydaskal*. № 20. S. 133–137. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 04.03.2024

УДК 378.016

DOI: 10.37026/2520-6427-2024-117-1-55-60

Михайло ГАЛАТЮК,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, освітнього
менеджменту та соціальної роботи
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-5824-6036
e-mail: Halatyuk_mi@ukr.net

Юрій ГАЛАТЮК,

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізики,
астрономії та методики викладання
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-0751-6029
e-mail: Halatyuk@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ НОВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто сутність педагогічної культури як важливої складової професіограми вчителя. На основі аналізу наукової літератури, а також використання методів емпіричного й теоретичного рівня наукового пізнання запропоновано визначення педагогічної культури вчителя. Відзначено, що педагогічна культура – це інтегративна система, процес і результат самоорганізації та еволюціонування освітнього простору, що інтеріоризуються у компетентнісний досвід педагога. Наголошено, що запропоноване визначення педагогічної культури вимагає подальшого дослідження крізь призму системного й

синергетичного підходів до аналізу освітнього простору.

Встановлено, що педагогічна культура – це системне утворення, яке перебуває в діалектичних взаємозв'язках з усіма видами особистісної культури вчителя. Основою педагогічної культури вчителя є система педагогічних цінностей та особистісних якостей, котрі застосовує педагог під час професійної діяльності.

У процесі аналізу педагогічної культури як феномена педагогічної практики з'ясовано, що функціональною основою педагогічної культури вчителя, її